

УДК 005.591.6:338.48

Шимановська-Діанич Л.М.

доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту
ВНЗ Укоопспілки Полтавського університету економіки і торгівлі

Білінська О.П.

старший викладач кафедри менеджменту
ВНЗ Укоопспілки Полтавського університету економіки і торгівлі

Shymanovska-Dianych Luydmila

Doctor of Economics, Professor
Head of Management Department,
Poltava University of Economic and Trade

Bilinska Olena

Lecturer of Management Department,
Poltava University of Economic and Trade

ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАЗА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

TERMINOLOGICAL BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT ENTERPRISES IN THE FIELD OF TOURISM

У статті охарактеризовано сучасні особливості сфери туризму в Україні. Представлено аналіз термінологічних категорій «сфера туризму», «інновація в туризмі» та «інноваційний розвиток». Досліджено сучасний стан та напрями інноваційного розвитку підприємств сфери туризму, визначено основні напрями інноваційного розвитку підприємств сфери туризму. Запропоновано інноваційний тип розвитку підприємств сфери туризму через формування загальної моделі інноваційного розвитку, що дасть змогу провести подальші дослідження на прикладі конкретних підприємств сфери туризму та запропонувати рекомендації щодо її впровадження. Результати дослідження можуть бути використані для подальших розробок у рамках розвитку сфери туризму в Україні.

Ключові слова: інновації, сфера туризму, підприємства сфери туризму, управління, інноваційний розвиток.

В статье охарактеризованы современные особенности сферы туризма в Украине. Представлен анализ терминологических категорий «сфера туризма», «инновация в туризме», «инновационное развитие». Исследованы современное состояние и направления инновационного развития сферы туризма, определены основные направления инновационного развития предприятий сферы туризма. Предложен инновационный тип развития предприятий сферы туризма через формирование инновационной модели развития, что позволит провести дальнейшие исследования на примере конкретных предприятий сферы туризма и предложить рекомендации по ее внедрению. Результаты исследований могут быть использованы для дальнейших разработок в рамках развития сферы туризма в Украине.

Ключевые слова: инновации, сфера туризма, предприятия сферы туризма, управление, инновационное развитие.

The problem of finding ways for the innovative development of enterprises in the field of tourism became particularly acute for Ukraine in recent years. Innovation processes in tourism are mainly aimed at increasing productivity, profitability and quality, thus improving the overall competitiveness of the tourism. In terms of the present tourism is one of the most important factors of social and eco-

conomic development, which requires the use of modern forms and mechanisms of customer service. That's why innovation development is to be considered as a major driving force for structural changes in the tourism industry. The article characterizes and opens features and peculiarity of tourism in Ukraine. The analysis of terminological categories such as "tourism sphere", "innovation in tourism", "innovation development" is presented. The research of the current state and directions of innovative development of enterprises of the tourism sphere is conducted. The main directions of innovative development of enterprises of tourism sphere are determined. The innovative type of development of enterprises of tourism sphere is offered through formation of the general model of innovative development, which will allow future research on the example of enterprises of the tourism and give the recommendations for the practice implementation. It is important in this context to form on the enterprise's own strengths and competencies, which can be further improved through innovative development and to implement a strategy of behavior in the tourism market. The proposed research is expected to detect significant factors that promote innovative development in enterprises in the tourism industry. This study also makes a theoretical and methodological contribution to the study of innovative development in the tourism field.

Keywords: *innovation, tourism, enterprises of tourism, management, innovation development.*

Постановка проблеми. Нині туризм є одним з найважливіших та найбільш динамічних напрямів розвитку світової економіки. У туризмі зайнято близько 10% світових трудових ресурсів, що виробляє майже 10% світового валового продукту. На галузь припадають 7% світових інвестицій, 5% всіх податкових надходжень, 30% обсягу послуг світової торгівлі, 11% світових споживчих витрат [10]. Крім того, туризм є одним з найважливіших чинників соціально-економічного розвитку, що вимагає використання сучасних форм та механізмів обслуговування клієнтів. Індустрія туризму настільки багатогранна, що включає застосування найрізноманітніших технологій, перш за все інноваційних, зокрема інформаційних (від розроблення спеціалізованих програмних засобів, що забезпечують автоматизацію роботи окремої туристичної фірми чи готелю, до використання глобальних комп'ютерних мереж). Отже, розвиток туристичної галузі як в Україні, так і у світі загалом вимагає активізації та значного розширення масштабів інноваційної діяльності туристичних підприємств і переходу їх до інноваційного типу розвитку.

Водночас слід зазначити, що сутність будь-якого явища відбивається в його визначенні. Наукові дослідження з туризму нараховують вже не один десяток років. За цей час в різних галузях знань накопичився аналітичний та теоретичний матеріал, який узагальнює на різних рівнях практику туризму як суспільного явища. Теоретичне знання з туризму тільки починає формуватися на базі напрацьованого тими науками, які давно визначили туризм як об'єкт дослідження, зокрема на базі географії, історії, економіки, соціології, психології, культу-

рології, філософії. Нині туризм все більше стає об'єктом дослідження менеджменту (особливо щодо питань розвитку туристичної галузі, впровадження інновацій та формування напрямів інноваційного розвитку цієї сфери). З огляду на те, що складність такого соціально-економічного явища, як туризм, характеризується існуванням великої кількості понять та термінів, визначення яких постійно доопрацьовуються та вдосконалюються, актуальною є необхідність більш глибокого дослідження термінологічної бази інноваційного розвитку як основи для подальшого визначення напрямів інноваційного розвитку підприємств сфери туризму, що визначило мету та завдання статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження та вирішення питань інноваційного розвитку підприємств зробили такі відомі українські вчені, як О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, І.М. Буднікевич, В.М. Геєць, В.М. Гриньова, М.П. Денисенко, Н.В. Краснокутська, В.Л. Осецький, Л.І. Федулова, П.С. Харів, Д.М. Черваньов, А.А. Чухно. Безпосередньо тематиці інновацій у сфері туризму присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В.С. Новіков, Т.І. Ткаченко, Д.С. Ушакова, І.М. Школа. Аналіз наукових публікацій вищезначених дослідників дав можливість зробити такі висновки, що більшість їхніх праць у галузі туризму присвячена дослідженню особливостей та проблем туристичної сфери; розглядаються питання потреби регулювання, підтримки та контролю з боку держави туристичної сфери; ідентифікуються основні принципи побудови державної політики розвитку держави в Україні; розглядаються особливості інноваційного розвитку туристичної галузі України, наводить-

ся аналіз наявних інноваційних впроваджень у туризм, розглядаються чинники, які повинні розвивати інновації в галузі; частіше за все науковці досліджують туризм як галузь, сферу діяльності, комплекс, бізнес, індустрію тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас варто зазначити, що застосування інновацій на підприємствах визначається сучасними тенденціями розвитку суспільства. Не винятком є підприємства туристичної сфери, а з огляду на те, що сучасна туристична галузь в Україні набула тенденцій швидкого розвитку, інновації стають визначальними чинниками, які спонукають підприємства сфери туризму до пошуку нових або вдосконалених технологій управління. Активізація використання інноваційного чинника приведе до створення конкурентоспроможної туристичної індустрії країни.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Питання активізації інновацій на підприємствах сфери туризму та їх переходу до інноваційного розвитку потребують подальших досліджень, зокрема більш чіткого визначення термінологічної бази такого типу розвитку як основи для подальшого визначення основних напрямів інноваційного розвитку підприємств сфери туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою інноваційного розвитку діяльності підприємств сфери туризму є підвищення якості та конкурентоспроможності туристичного продукту, що ними створюється, для задоволення потреб туристів та зростання ефективності функціонування загалом. Розвиток туристичної галузі як в Україні, так і у світі загалом вимагає активізації та значного розширення масштабів інноваційної діяльності. В умовах посилення міжнародної конкуренції інноваційний розвиток стає запорукою успіху ефективних технологічних рішень та конкурентоспроможності.

Для визначення змісту та особливостей напрямів інноваційного розвитку підприємств туристичної сфери перш за все необхідно звернути увагу на такі основні терміни, як «сфера туризму», «інновація в туризмі» та «інноваційний розвиток».

Такі категорії, як сфера туризму та сфера туристичних послуг, є досить поширеними в науковій літературі. Вони здебільшого мають тотожне змістове навантаження та використовуються в синонімічному значенні. На думку Г.А. Карпової, туризм як сфера економічної діяльності – «це виробництво і реалізація туристичних послуг і

товарів різними організаціями, які володіють туристичними ресурсами» [11, с. 21]. Т.І. Ткаченко стверджує, що до сфери туризму «доцільно віднести усі підприємства й організації, які, здійснюючи діяльність у межах певної галузі або визначеного виду економічної діяльності, виробляють, реалізують і організовують споживання різноманітних послуг і товарів туристу незалежно від ролі, яку відіграє туризм у формуванні доходів цих підприємств» [9, с. 29]. С.В. Ковальчук, В.В. Миколишина зазначають, що сферу туристичної діяльності доцільно розглядати за такими напрямками, як функціонування туристського підприємства, надання готельних послуг, туристсько-екскурсійне обслуговування, організація транспортних подорожей, організація спеціалізованого відпочинку й розваг, екологічна діяльність [4, с. 61].

Аналіз наведених визначень дає нам можливість зробити висновок, що сфера туризму забезпечує пропозицію комплексного туристичного продукту та туристичних послуг, вироблених суб'єктами туристичного ринку, а специфіка розвитку туристичних послуг також дає змогу розширяти межі цього поняття з процесом появи нових туристичних продуктів на ринку. Отже, на нашу думку, сфера туризму – це багатогалузевий комплекс, до якого входять різні підприємства та організації, що забезпечують виробництво та реалізацію різноманітних послуг і товарів туристам через організацію проведення ними вільного часу, шляхом відвідування об'єктів, які перебувають поза межами постійного місця проживання, на період до року задля задоволення фізичних, духовних, соціальних, освітніх, оздоровчих та інших потреб без нанесення шкоди довкіллю.

Необхідно зазначити, що інновація є економічною категорією та має місце в різних сферах суспільної діяльності. Оскільки кожна галузь народного господарства має свої риси, то є необхідність розглядати окрему категорію як інновації в туризмі.

В.С. Новіков визначає термін «інновацій в туризмі» як результат дій, спрямованих на створення нового або зміну наявного туристського продукту, освоєння нових ринків, використання передових інформаційних та телекомунікаційних технологій, вдосконалення надання туристських, транспортних і готельних послуг, створення стратегічних альянсів для здійснення туристського бізнесу, впровадження сучасних форм організаційно-управлінської діяльності туристських підприємств [7].

Н.О. Власова, В.В. Смирнова, Н.І. Семеновенко розглядають інновації в туризмі як системні заходи, що мають якісну новизну та приводять до позитивних зрушень, що забезпечують стійке функціонування та розвиток галузі в регіоні [2].

Л.М. Маклашина вважає, що інновації в туризмі – це розроблення, створення нових туристичних маршрутів, проектів тощо із застосуванням досягнень науки, техніки, ІТ-технологій, а також передового досвіду в галузях управління й маркетингу, впровадження яких дасть змогу підвищити рівень зайнятості населення, забезпечити зростання його доходів, прискорити соціально-економічний розвиток і поліпшити туристичний імідж країни та регіонів [5].

Таким чином, говорячи про інновації в туристичній сфері, можемо визначити, що це є створенням нового туристичного продукту або найбільш сучасних туристичних послуг, які навіяні тенденціями ринку, а також застосуванням нових управлінських рішень щодо використання новітніх технологій.

Щодо основних напрямів інноваційного розвитку сфери туризму, то, як було вже зазначено, ця сфера, як і будь-яка інша сфера народного господарства, має свої специфічні риси, а з огляду на ці специфічні особливості туризму можна зазначити що туризм відкритий для інновацій. Щодо визначення змісту «інноваційного розвитку», то в економічній літературі представлено два основних підходи до розуміння цього терміна:

– предметно-технологічний або орієнтований на науковий результат, за якого інноваційний розвиток розглядається як кінцевий результат наукової чи науково-технічної діяльності;

– функціональний, за якого інноваційний розвиток пов'язується з функціями створення, впровадження, поширення нововведень, реалізації інноваційних проектів [7, с. 27].

Говорячи про інноваційний розвиток підприємств у сфері туризму, вважаємо, що насамперед має йтися про функціональний підхід, причому здебільшого спрямованого на формування та реалізацію інновацій, які впливають на зміну туристичного продукту, підвищення ефективності функціонування інфраструктури туризму та ефективності процесів формування, позиціонування та споживання туристичних послуг.

Враховуючи вищезначене та чинники, що впливають на впровадження та застосування інновацій на підприємствах у сфері туризму

(здебільшого це розвиток науково-технічного прогресу, інформаційних та комунікаційних технологій, а також посилення конкуренції), можемо зробити однозначний висновок про доцільність та можливість переходу підприємств та організацій туристичної галузі на інноваційний тип розвитку й пропонуємо виділити такі його напрями:

– формування нового туристичного продукту через його зміну або вдосконалення;

– організація інноваційного переорієнтування самого туристичного підприємства за рахунок нововведень в структурі підприємства;

– залучення маркетингових інновацій задля надання якісних туристичних послуг споживачам;

– застосування інноваційних технологій для підвищення якості надання туристичних послуг.

Висновки. Таким чином, інноваційний розвиток підприємств сфери туризму є перш за все створенням конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби споживача туристичного ринку. Це є можливим лише за умов переходу до інноваційного типу розвитку підприємств сфери туризму через реалізацію вищезначених основних напрямів та формування загальної моделі інноваційного розвитку, що стане предметом нашого подальшого дослідження.

Бібліографічний список:

1. Боголюбов В.С., Орловская В.П. Экономика туризма : учебное пособие. Москва, 2005. 192 с.
2. Власова Н.О., Смирнова В.В., Семеновенко Н.І. Інноваційна діяльність в туристичному бізнесі. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 176. С. 113–114.
3. Жукова М.А. Менеджмент в туристическом бизнесе : учебное пособие. Москва, 2006. 192 с.
4. Ковальчук С.В., Миколишина В.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 4. С. 60–65.
5. Маклашина Л.М. Роль инноваций в развитии туризма. *Креативная экономика*. 2011. № 12. URL: creativeconomy.ru/lib/4604
6. Микитюк П.П., Крисько Ж.Л., Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Скочиляс С.М. Інноваційний розвиток підприємства : навчальний посібник. Тернопіль, 2015. 224 с.
7. Новиков В.С. Инновации в туризме : учебное пособие. Москва, 2007. 208 с.
8. Саак А.Э. Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме : учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 512 с.

9. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ, 2009. 463 с.
10. Офіційний сайт Світової організації туризму. URL: <http://mkt.unwto.org/en/barometer>
11. Экономика современного туризма / под ред. Г.А. Карповой. Москва, 1998. 412 с.

References:

1. Bogolyubov V.S. (2005). *Ekonomika turizma* [Economy of tourism]. Moscow : Akademyja. (in Russian)
2. Vlasova N.O. (2009). *Innovacijna dijalnistj v turystychnomu biznesi* [Innovative activities in the tourism business]. *Culture of the peoples of the Black Sea*, no. 176, pp. 113–114.
3. Zhukova M.A. (2006). *Menedzhment v turisticheskom biznese* [Management in tourism business]. Moscow : KNORUS. (in Russian)
4. Kovalchuk S.V., Mykolyshyna V.V. (2011). *Ponjatja turystychnogho rynku ta osoblyvosti jogho funkcionuvannja* [The concept of the tourist market and the peculiarities of its functioning]. *Khmelnytsky National University Journal*, no. 6, t. 4, pp. 60–65.
5. Maklashina L.M. (2011). *Rol' innovatsiy v razvitii turizma* [The role of innovation in the development of tourism] *Creative economy (electronic journal)*, no. 12. Available at: creativeconomy.ru/lib/4604
6. Mykytjuk P.P, Krysjo Zh.L., Ovsjanjuk-Berdadina O.F., Skochyljas S.M. (2015). *Innovacijnyj rozvytok pidpryjemstva* [Innovative development of the enterprise]. Ternopilj : Prynter Inform. (in Ukrainian)
7. Novikov V.S. (2007). *Innovatsii v turizme* [Innovations in tourism]. Moscow : Akademyja. (in Russian)
8. Saak A.E. (2007). *Menedzhment v sotsial'no-kul'turnom servise i turizme* [Management in social and cultural services and tourism]. SPb. : Piter. (in Russian)
9. Tkachenko T.I. (2009). *Stalij rozvytok turizmu: teorija, metodologhija, realiji biznesu* [Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities] (PhD Thesis). Kiev : National Trade and Economics University.
10. Офіційний сайт Світової організації туризму, available at: <http://mkt.unwto.org/en/barometer>
11. Karpova G.A. (1998). *Ekonomika sovremennogo turizma* [Economy of modern tourism]. Moscow. (in Russian)